

МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

На українські теми.

Фабрикація сепаратизма.

Часи непокритого націоналізма, котрі маємо нещасте переживати тепер в Росії, принесли цілий ряд принципіальних декларацій правительства в справі українського питання, дуже цікавих і цінних власне своєю—скажимо „щирістю“. Давнійші правительства звичайно такою щирістю не грішили і не пускали ся в мотивування своїх розпоряджень, або розвішували гірлянди фігового листа на-около дійсних мотивів. Але тепер фіговому листови минув ся час, ніхто його не потребує, прийшла пора античної наготи, і як не вважали потрібними маскувати „національного лица“, так само не бачать потреби ховати дійсного образа иньших меньш показних частей нового націоналізма.

Давніше „государственность“ не вважала ся метою і завданням політики сама для себе; представляло ся — принаймні хоч представляло ся, що вона має своєю метою добро народів об'єднаних під покровом її. Припускало ся, що культурно-просвітній розвій поодиноких народів не тільки не розминаєть ся з програмою „государственности“, а навіть являєть ся цілею для неї. Ще так недавно комітет міністрів перед-конституційних часів, застановивши ся над обмеженнями українського слова, поставив питання про їх скасування, виходячи з того помічення, що сї обмеження затримують українські маси на теперішнім низкім культурнім рівені, гальмують їх культурний розвій. Розвій народнього добробуту і культури вважав ся першою метою державности. Тепер часи змінили ся, галки про потреби й інтереси народів Росії одступили перед інтересами самої державности. Вона стала цілею для себе, не потребуючи ніяких иньших оправдань для своїх вимог. І перед інтересами сеї державної надбудови відкинено інтереси живих складників держави — народів Росії.

З повною отвєртістю зазначили се нинішні керманічі російського державного корабля в своїх відносинах до українства.

Першим проявом сього нового курсу, декларацією нового трактування українства була постанова сената літом 1908 р. Сенат відкинув скаргу основателів полтавської „Просвіти“ на губерське присутствіє, що не прийняло до реєстрації статута „Просвіти“, і мотивував се тим, що мета товариства — допомагати культурно-про-

світному розвитку української людности Полтавщини має в собі сепаратистичні змагання і може привести до небезпечних наслідків. Таким чином культурно-просвітний розвиток українського народу, який в 1904 р. признавав ся комітетом міністрів річею настільки бажаною, потрібною, можна сказати — обовязковою для державної політики, що для неї сей комітет уважав пожаданими скасувати державні акти обмеження української мови, аби дати українському народови можливість культурного розвитку за помічю своєї прирощеної мови, — він в очах теперішнього курсу стає річею настільки обтяженою небезпечними наслідками, що за для сього вважається потрібним відмовляти засновання товариствам навіть зовсім нешкідливим. Бо що сенат ніякої шкоди в „Просвіті“ не добачав, можна напевно судити з того, що якогось реальнішого закиду против неї у нього не знайшло ся, крім тих можливих „небезпечних наслідків“.

За сим сенатським рішенням пішов голосний циркуляр міністра внутрішніх справ, розпублікований 20 січня 1910 р. В ній наказувало ся губернським властям не дозволяти засновання товариств „инородческих, въ томъ числѣ украинскихъ и еврейскихъ, независимо отъ преслѣдуемыхъ ими цѣлей“, з огляду „на несоответствие русскимъ государственнымъ задачамъ образования обществъ, преслѣдующихъ узкія національно-политическія цѣли, такъ какъ объединеніе на почвѣ такихъ національныхъ интересовъ ведетъ къ усугубленію началъ національной обособленности и розни и можетъ вызвать послѣдствія, угрожающія общественному спокойствію и безопасности“. Тоді велику сенсацію зробило се несподіване причислене Українців до „инородців“, в супереч офіціальним догматам „єдинства русскаго народа“, що не допускали ніяких значніших ріжниць між народом українським і великоруським. З сього боку обговорений був сей циркуляр на сторінках нашої часописи,*) і за сим оригінальним проявом офіціальної мисли відійшло на другий плян суворе позбавлення инородческих народностей права користувати ся законом про товариства і союзи, „незалежно від завдань“ таких організацій.

Тепер дістали ми нову декларацію правительства, а саме рапорт міністерства внутрішніх справ сенатови, з нагоди протесту піднесеного московським градоначальником проти реєстрації статута товариства „Українська Хата“ в Москві, прийнятого московським присутствієм в минулім 1910 р. Міністр внутрішніх справ, згоджучи ся з становищем градоначальника, пояснив сенатови:

*) Л.-Н. В. 1910 кн IV.

ЛНВістник 1911, кн. IV.

„Хотя ближайшей цѣлью общества и является матеріальная поддержка, но, очевидно, главными являются культурныя цѣли. Между тѣмъ, такая цѣль для украинскаго общества, съ точки зрѣнія русской государственной власти, представляется крайне нежелательной и противорѣчитъ всѣмъ начинаніямъ, которыя правительство проводитъ по отношенію къ бывшей Украинѣ. Исходя изъ того положенія, что три главныхъ отрасли восточнаго славянства Великая, Бѣлая и Малая Россія и по происхожденію и языку не могутъ не составлять одного цѣлаго, наше правительство, начиная съ 17-го столѣтія, постоянно боролось противъ движенія, извѣстнаго въ наше время подъ именемъ украинскаго и олицетворяющаго собою идеи возрожденія прежней Украины и устройство Малорусскаго края на автономныхъ, національно-территоріальныхъ началахъ. Послѣ добровольнаго воссоединенія Украины съ московскимъ государствомъ, указанное движеніе, не имѣя подъ собою твердой почвы и историческихъ причинъ, потеряло свою силу, уступая мѣсто естественному сліянію родственныхъ и близкихъ между собою славянъ, и сохранилось лишь среди отдѣльныхъ непримиримыхъ слоевъ малорусскаго населенія. Въ настоящее время сепаратистское движеніе стало вновь возрастать и поддерживается, главнымъ образомъ, изъ Австріи, Галиціи. Вліянію проживающихъ во Львовѣ непримиримыхъ сепаратистовъ слѣдуетъ приписать наблюдающееся съ 1905 г. стремленіе у насъ образовывать общества, которыя, подъ видомъ культурно-просвѣтительныхъ цѣлей, быть можетъ, сами того не сознавая, содѣйствуютъ возрожденію украинскаго сепаратистскаго теченія (Общество Просвѣта, Громада и др.). Національныя и политическія стремленія настолько тѣсно связаны между собою въ украинскомъ движеніи, что розграниченіе ихъ является совершенно невозможнымъ, и въ нашу государственную задачу, во всякомъ случаѣ, не можетъ не входить устраненіе всѣхъ подобныхъ обстоятельствъ, въ особенности искусственныхъ, среди вполне одноплеменныхъ народностей. По этимъ соображеніямъ, признавая образованіе общества „Украинская Хата“, приѣмлющаго программу укрѣпленія сепаратизма, съ точки зрѣнія государственныхъ интересовъ недопустимымъ, министръ внутреннихъ дѣлъ полагаетъ, что учрежденіе въ Москвѣ общества „Украинская Хата“ не подлежитъ разрѣшенію, какъ стремящагося къ достиженію узко-національныхъ цѣлей и потому угрожающаго общественному порядку и безопасности“. Розумієть ся, сенатъ згодився з моковськимъ градоначальникомъ і міністромъ внутр. справ.

Такимъ чиномъ правительство, рік тому так рішучо записавши

Українців до инородців, тепер знов вертаєть ся до формули единства русского народа і то в формі ще більш загостреній ніж коли небудь перед тим. Давнійше бувало — культурні змагання українські ставили ся в підозріння на стільки, на скільки під їх покровом правительству трапляло ся доглянути політичних тенденцій -- український політичний сепаратизм, себто змагання до відділення України від Росії. Тепер, судячи по сій деклярації правительство ніби вже не допускає таких тенденцій у Українців, воно не знає у них змагань до політичного відділення, а тільки до „устройства Малорусскаго края на автономныхъ, національно-территоріальныхъ началахъ“. Але сї зовсім природні, історичною традицією усвячені змагання воно хоче поборювати рішучо, беручи собі приклад з централістичної політики XVII—XVIII вв. Культурні цілі українські, розвій мови, освіту на українській мові — все се воно вважає суперечним з завданнями російської державности. Йому хочеть ся не одности політичної, не моральної звязи народностей, а повної однаковости етнографічної і культурної, і все що розминаєть ся з сим, хоч би не свідомо, воно засуджує на поборювання державністю, а тим самим — викликає на боротьбу з тою державністю, бо ж мабуть само не припускає, що такі змагання до української культури і освіти, до своєнародного розвою вигаснуть від самої деклярації, від одної заяви, що правительство їх не похваляє.

В сїм небезпека всякого такого звужування формули державности, що вона тим самим збільшає категорію антидержавних явищ, котрі береть ся поборювати, і заводить енергію державности в піски безплідних і непотрібних „трень“. Навіть в історії тої старії боротьби московського правительства з українським автономізмом поруч крайнього централізма, котрий бере собі за приклад нинішнє правительство, ми бачимо і течії більш толерантні, які не бажали загострення російсько-українських відносин і особливо в моменти політичних напружень вважали потрібним робити щось „для удовольства и приласканія“ України. Вони дійсно певними уступками українським домаганням вміли сотворити на Україні прихильний до Росії настрій, оживляли моральні звязки, що завмирили і заникали до решти під репресіями суворих обрусителів. Представники сих ліберальніших поглядів тямили добре те, що видно, забули вдохновителі нинішньої політики, — що „добровольное возсоединение Украины съ московскимъ государствомъ“ зовсім не було актом відречення Українців від свого національного життя, а навпаки саме інтересами національного життя було подиктоване. Під рукою єдиновірного монарха Українці Богда-

нових часів сподівалися забезпечення своїх національних інтересів, примноження своїх вільностей, свободного і не стисненого розвитку свого національного життя, і в тім напрямі ставили певні умови при своїм прилученню. Всі ті автономні домагання, котрі викликає на герць нинішнє правительство, вони, як повинно бути йому звісним, не були чимсь стороннім і незалежним від того „добровольного возсоединенія“, а були власне ґрунтом, на котрім виникло і саме „возсоединеніє“, і пізнійше розвивалися на основі тих же московсько-українських відносин. Українські патріоти XVII в. в рамках державної системи Москви, в державнім звязку з Москвою хотіли саме забезпечити оту автономність українського життя, і ставали політичними сепаратистами, кажучи теперішньою термінологією, коли представники крайнього московського централізму напірали на те, що в рамках московської чи російської державности не може бути місця для розвою українського національного життя.

Нинішнє правительство хоче повторяти ще раз сі крайности, помилковість котрих була ясна стільки разів самим російським політикам, включно до комітета міністрів 1904/5 року. В незлічимі ряди „внутрішніх ворогів“ включаються в українські елементи, прихильні до свого національного культурного життя, а неповинні в ніякім сепаратизмі, як признає сама декларація, — тільки тому що вони не підходять під пляни уніформного „велико-бѣло малорусскаго народа“, потрібного нинішньому правительству.

Покинується при тім на впливи „проживающих во Львовѣ непримиримыхъ сепаратистовъ“. Чи не правильніше було подумати про впливи самого автономного українського життя, що розвивається і розвиватиметься за російським кордоном, свободно від уніформних російських програм? Здавалося, що вже став загально-зрозумілим трюїзмом стільки раз показуваний факт неможливості загнати українську мисль Росії в формулу уніформного общеросійства з того часу, як на певній частині української землі розвинулося і стало реальним, втіленим фактом українське національне життя. Зрівноважити його впливи на настрої і напрями українського громадянства Росії можна тільки наданням Українцям Росії принаймні таких же (дуже скромних і невеликих) можливостей національного розвою, які мають Українці австрійські. Але російське правительство навпаки стає на непримириму позицію супроти українства і його офіціальні і неофіціальні агенти розпочинають похід против проявів українського життя найбільш скромних і безневинних. Таким уважаю недавню кампанію против Шевченка, против всяких способів ушановання його юбілею, зроблену хіба в

інтересах якогось „пруського короля“, але ніяк не в інтересах російської державности, котрій зовсім не може вийти на здорове отаке штучне творення барерів на гладкім місці, хіба для того тільки, аби було що здобувати і з чимсь бороти ся.

Характеристично в високій мірі, що з сею домашньою кампанією з Шевченком хронологічно стрів ся великий гвалт, піднятий в чорносотенних органах і кругах на адресу австрійську й австрійсько - українську. Вірнопідданські промови українських делегатів в останній австрійській делегації, повні ворожнечі до сучасного режиму Росії й гноблення ним українства, і слова вдоволення, висловлені цісарем сим делегатам по скінченню делегації дали привод ріжним офіційним підголоскам російським до завзятих виступлень против австрійського українства і против політичних спекуляцій Австрії в українській справі. В самих делегаціях неослависти устами п. Крамаржа кинули австрійському правительству закид, що воно більше думає про марші на Київ і Одесу, ніж про упорядкування внутрішніх справ держави, і в сей тон ударили також націоналістичні органи Росії.

Не будучи втаємниченим в секрети австрійської дипломатії, розумієть ся, трудно вгадати, на скільки добре влучив п. Крамарж в таємні заміри австрійської політики. Але що нинішній російський націоналістичний курс дійсно робить все можливе для того, аби розбудити у своїх сусідів апетити на ріжні „инородческі“ справи, штучно роздражнені, і розятрені ним в останніх часах, і спеціально — на українську справу, котру він так завзято роздмухує — се таки мусить бути признане з усею рішучістю. Несподіваний порив вірнопідданства у опозиційно настроєних українських делегатів партійні органи галицької України поясняли поривом почуття, до найгіршої міри роздражненого останніми репресіями українства. Розумієть ся, політикам не дуже то личить давати себе уносити такими поривами чуття, і українське громадянство могло б з свого боку просити їх брати справу холоднійше. Але кінець кінцем і галицьке громадянство і його політична репрезентація складаєть ся з живих людей, „не з дерева ні з каменя“, а з крови і плоті, котрих не може не дражнити такий безоглядно-ворожий курс, взятий нинішнім російським правительством в відносинах до українства, і не може не впливати на їх становище супроти австрійського правительства і його політики. І ніякими криками гніву і образи російських офіціозів, ніякими представленнями російської дипломатії, до котрих вони її накликають, не вдасть ся відвести чужих політиків, аби вони не робили собі рахунків з

антиукраїнської політики російського правительства. Річ очевидна, навпаки, що кожда репресія на українство, кожде загострення звернене проти Українців буде одінена як новий шанс усіми хто спекулює на внутрішню розколину в лоні восточного словянства, котре заходжують ся збивати заржавілими обручами заборон і репресій нинішні керманичі російської політики.

Пять літ тому, коли октябрський маніфест обіцяв народам Росії можливість свобідного і нестриманого національного розвою, представники австрійського українства в тяжких обставинах національної боротьби Австрії з радістю витали перспективу такого розвою для російської України. Вони тішили себе надією, що центр ваги українського життя тепер перейде на ґрунт російської України і в обставинах свобідного російського життя знайде своє розв'язання українське питання. Обставини українського життя Австрії теж на стільки не завидні, що не багато, справді, було треба на те, аби центри ваги і притягання українського життя принести в межі Російської держави, — в інтересах її самої і в інтересах українського народу. Але російське правительство приложило всі старання, щоб сі надії розвіяти, а невеселі умови закордонного українського життя знову зробити предметом зависти і зітхань для російських Українців навіть найменше зачеплених яким небудь сепаратизмом. І в сім напрямі роблять ся все нові й нові заходи. Разом з тим, як російські дипломати, виконуючи потсдамські інструкції, розпалюють собі нові вогнища замішань на східно-азійських границях, керманичі внутрішньої політики своїми репресіями, безпотрібними, нічим не оправданими, старанно перетягають в віденський бік вагу старого супірництва Росії й Австрії в словянських, і ще спеціальніше — в східно-словянських справах.

Се робота тільки „для пруського короля“, безсумнівно!

Казьонні підбрехачі брешуть про пляни української республіки під протектором Німеччини і Австрії. Наскільки се дотикає українського громадянства Росії, се, розумієть ся, пуста брехня. Але малювати чорта на стіні річ таки не тільки зайва, але і не безпечна. І я думаю, що сторожі російської державности зовсім не потрібно викликають апетити у заграничних приятелів своїми наклепами і репресіями на українство.

Російській державности се може пошкодити як раз далеко більше, ніж українському сепаратизмови, привид котрого викликає на ново декларація міністерства.
